

JOSEP CAPDEFERRO I PLA

Jeróni Pujades: cronista i literat per evadir-se d'una praxi del dret poc estimulant?

RESUM

La documentació localitzada en diversos arxius de Barcelona, Girona i Castelló d'Empúries sobre la praxi de Jeróni Pujades com a advocat o com a assessor jurisdiccional en diverses institucions i cúries és prou abundant. I, sobretot, és il·lustrativa d'una quotidianitat sovint poc estimulant i de subsistència. Pujades se n'evadirà sempre que pugui per viure la seva realitat paral·lela, il·luminada amb històries, corresponsals, inscripcions lapidàries i numismàtiques, cròniques i dietaris.

ABSTRACT

The documents located in the archives of Barcelona, Girona and Castelló d'Empúries about the praxi of Jeróni Pujades as a lawyer or as a judicial advisor in different institutions and curiae is plenty. And in particular it demonstrates how his work was often unattractive. Considering this, it is understandable that he preferred to spend his time reading epigraphical inscriptions, exchanging letters with people throughout Catalonia and writing his famous Chronicles and Dietaries.

JOSEP CAPDEFERRO I PLA

Jeroni Pujades: cronista i literat per evadir-se d'una praxi del dret poc estimulant?*

LES PREMISSES I L'ACOTAMENT DE LA RECERCA

Amb aquesta relació pretenem esbossar una mica el camí que condueix al coneixement del Jeroni Pujades jurista. La modèstia del nostre propòsit no és fingida, ans obeeix a una presa de consciència de l'allau de fonts d'arxiu que caldria localitzar i combinar per aspirar a un objectiu més elevat. Hi hem fet una sèrie d'incursions tot aprofitant que estem escometent una recerca sobre la praxi a diferents nivells de l'administració de justícia a la Catalunya moderna.¹ Pujades ens ha servit per donar-hi una bona empenta. El lector podrà quedar decebut per una certa provisionalitat dels nostres

* Aquest treball s'adscriu al projecte de recerca «Los juristas catalanes y las formas del poder público en Cataluña: Monarquías y Repúblicas (ss. XIII-XX)» –DER2010-21986-Co2-01– i al «Grup de Recerca del Seminari Interuniversitari d'Història del Dret Català Josep Maria Font i Rius (SFR)» –2009GR 766 AGAUR 2009-2013.

1. Fins avui ens hem interessat sobretot per la justícia al Reial Consell i Audiència de Catalunya i com les seves resolucions eren, pel biaix de la doctrina, integrades al bagatge jurídic català: J. CAPDEFERRO, «Práctica y desarrollo del derecho en la Cataluña moderna: a propósito de la jurisprudencia judicial y la doctrina», dins S. DE DIOS *et al.* (coord.), *Juristas de Salamanca, siglos XV-XX*, Salamanca, Ed. U. Sal., 2009, p. 235-257. Hem treballat jurisdiccions de nivell inferior, vinculades o no al rei, a J. CAPDEFERRO, «Francesc Martí i Viladamor (1616-1689): un catalan (trop?) fidèle au roi de France», dins Y. M. BERCÉ (ed.), *Les procès politiques (XIVe-XVIIe siècle)*, Roma, École française de Rome, 2007, p. 425-448.

resultats, si bé tindrà el goig d'aprendre coses inèdites. Li estalviarem –ho advertim d'entrada– notícies i judicis cabdals entorn dels operadors jurídics catalans del segle XVI i el XVII que han circulat a bastament a partir del dieteri pujadià, començant pel patriotisme del magistrat regi Antoni Oliba, els orígens poc honorables del seu homòleg Joan Gallego, etc.

Insistim sobre la fragilitat dels nostres resultats tot reflexionant sobre la planta jurisdiccional catalana de l'edat moderna, configurada de manera cumulativa i casuística al llarg de segles. A l'època de Pujades, són incomptables i van variant en l'espai i en el temps les seus on se substancien casos, es dicten provisions, resolucions o conclusions i es formalitzen sentències. Sense cap pretensió d'exhaustivitat, ens limitem a apuntar-ne unes tipologies: d'entrada cal distingir àmbits de jurisdicció «espiritual» i temporal; per fer d'àrbitre en les contencions entre ambdós espais jurisdiccionals hi ha la figura del canceller, sovint acompanyat d'uns consultors jurídics del més alt nivell.² Entre els àmbits de jurisdicció temporal, hi ha seus de justícia reial,³ amb el Reial Consell i Audiència al capdamunt, jutges d'apel·lacions, jutges de reclams i la justícia ordinària dels veguers i batlles al capdall, o òrgans de jurisdicció militar, central o territorial. Paral·lelament, en els amplis districtes amb la jurisdicció totalment o parcialment alienada, hi ha seus de justícia baronial o senyorial –laica o eclesiàstica–,⁴ també amb diferents instàncies. Hi ha diversos nivells de jurisdicció inquisitorial, jutjats emfiteùtics, visites i purgues de taula –procediments fiscalitzadors de l'exercici de càrrecs–, justícia municipal –en ciutats com Barcelona–, jurisdicció fiscal i financera general –de la Diputació del General, a nivell central o de les diferents col·lectes–, etc. Per acabar d'enriquir l'escenari, hom pot dictar justícia en alguna de les referides seus com a titular –doctor o oïdor [*i. e.* magistrat] o jutge–, com a coadjutor, com a subrogat, com a assessor, etc.

2. J. M. MARQUÈS, «Tribunals peculiars eclesiàstico-civils de Catalunya: les contencions i el Breu», dins d'*[Actes del] Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, vol. II, Barcelona, Edicions de la UB, 1984, p. 381-392.

3. V. FERRO, *El Dret Públic Català. Les Institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*, Vic, Eumo Editorial, 1987, cap. 2.7 *passim*.

4. No poden ser més il·lustratives les pàgines de N. SALES, *Els segles de la decadència (segles XVI-XVIII)*, Barcelona, Ed. 62, 1989, p. 153 i s.

Hauria estat il·lusori pretendre abastar petges de Pujades en tots aquests àmbits i nivells jurisdiccionals sobre el vast territori català i amb un ventall de quaranta-cinc anys d'activitat. S'ha imposat, per tant, una selecció de fons als quals fer cates sistemàtiques i prou contínues. La historiografia sobre el cèlebre cronista i dietarista ens ha ajudat a fixar-ne els criteris.⁵ La principal premissa per a l'enfocament de la nostra recerca ha estat la mobilitat geogràfica de Pujades i els seus; s'accepta comunament que, un cop habilitat per a les professions jurídiques, exerceix a Barcelona entre 1591 i bona part del 1604; des de finals d'octubre del 1604 fins a mitjan març de 1609⁶ resideix i treballa a Castelló d'Empúries, prop de les arrels familiars; successivament retorna a Barcelona; finalment, una dècada i escaig més tard, el juliol de 1621,⁷ se'n va novament a Castelló, on mor l'any 1635; no és necessari dir que aquestes fites espacials i temporals negligeixen viatges i desplaçaments d'escassa durada o entitat –en veurem tres en les pàgines a venir: dos de Barcelona a Terrassa l'any 1614 i un de Castelló a Barcelona el 1630.

Un cop acotades les dates vitals pujadianes, hem començat a pouar fons d'arxiu seguint un programa doble de cates i recerques. Les cates, de caràcter més atzarós i intuïtiu –si bé abundós–, les hem fetes als fons eclesiàstics de la diòcesi de Girona, als municipals de la ciutat de Barcelona o als de la Reial Audiència o Reial Patrimoni de l'Arxiu de la Corona d'Aragó; òbviament han estat molt condicionades per la naturalesa de la documentació i restriccions quantitatives de consulta puntuals d'alguns arxius.⁸ Les recerques –allà on, a partir de les cates, s'ha localitzat més matèria–, fruit d'un buidatge sistemàtic i continu, s'han realitzat, per citar dos casos, amb la documentació de l'administració de justícia ordinària de la vegueria de Barcelona o amb els fons notariais tocants a l'àrea empordanesa. Aquests

5. Prenem com a referència els tres estudis sobradament coneguts: a) R. TORRENT, «La crònica de Jeroni Pujades», *Anales del Instituto de Estudios Ampurdaneses*, 3, 1962, p. 53-99; b) les introduccions a cadascun dels quatre volums de J. M. CASAS (ed.), *Dietari de Jeroni Pujades*, Barcelona, FSVCS, 1975-1976; c) M. PUJOL, «Aportació a la biografia de Jeroni Pujades: una biblioteca particular de començament del segle XVII», *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 18, 1985, p. 97-247.

6. J. M. CASAS (ed.), *Dietari...*, A 259v i 261; B 159.

7. Ha provocat malaurades confusions la relliscada de M. PUJOL, «Aportació a la biografia...», p. 159, en indicar 1623 en comptes de 1621.

8. Agraïm de cor als facultatius i auxiliars l'acollida molt generosa en els arxius freqüentats.

darrers, a la pràctica, han obert horitzons molt amplis. I és que contenen registres amb tota mena d'actes processals provinents de tribunals d'arreu del país. Per exemple, s'hi copien citacions judicials, derivades sovint de la Reial Audiència, de les quals els notaris tramiten la notificació als interessats. La dissortada pèrdua, l'escassetat o la fragmentarietat d'alguns fons documentals han limitat l'efecte de les nostres cates i recerques en àmbits on teníem dipositades moltes esperances, com és ara el municipal de Castelló d'Empúries o el baronial del comtat d'Empúries. Per fortuna, altres fonts han permès reblir parcialment tals llacunes.

Ha resultat una àrdua tasca i tot un repte trobar traces de l'activitat forense i jurisdiccional d'un jurista de la Catalunya moderna com Jeroni Pujades, que no quedà encaixat en un o pocs àmbits ben conegut/s. Els processos i/o provisions de les múltiples seus de justícia estan gens o poc inventariats i, naturalment, no estan agrupats ni indexats –quan és el cas– pels juristes que defensen una o altra part o pels que dicten resolucions –per rellevants que siguin–, sinó per la identitat dels litigants i, si escau, la dels notaris que custodien els dossiers. El fet que de moment no s'hagi trobat cap obra de literatura jurídica de Jeroni Pujades, per exemple algun recull de *Consilia* –dictàmens i/o al·legacions– o algun aplec de *Decisiones* –resolucions jurisdiccionals comentades o contextualitzades–, impedeix identificar-li amb una certa agilitat els clients i patrocinats o els casos que contribuiria a substanciar.⁹ Tenim l'esperança de solventar tard o d'hora aquest dèficit puix, com veurem més endavant, ens consta que el nostre home confegí almenys una obra de *Decisiones* emporitanes per a ús propi i del seu entorn –dubtem que tingués cap pretensió ni possibilitat de publicar-les.

Abans d'exposar pròpiament les nostres troballes, com a colofó d'aquest apartat metodològic introductori, volem mencionar tres trets de Pujades que la historiografia ha postulat i nosaltres hem tingut força presents a l'hora d'orientar la investigació:

- a) A partir de les informacions del Dietari, s'ha remarcat el doble vessant de Pujades com a jurista pràctic i teòric. Pel que fa a la praxi, hem detectat una sospitosa al·lusió a clients relativament poc rellevants com els muni-

9. Hem estat molt ben acostumats amb Joan Pere Fontanella, autor de quatre volums cèlebres de literatura jurídica: J. CAPDEFERRO, *Ciència i experiència. El jurista Fontanella (1575-1649) i les seves cartes*, Barcelona, Fundació Noguera, 2012, caps. 5 i 9.

cipis del Vendrell, Albinyana, Santa Oliva i altres –en llur plet contra el monestir de Sant Cugat del Vallès– o els monjos de Sant Pau del Camp –enfrontats al monestir de Montserrat.¹⁰ Tocant a l'àmbit teòric, hem vist com a Pujades se li atribueix un ascendent amb, al nostre entendre, escasses proves.

- b) És recurrent referir-se a la pobresa, l'esperit franciscà i la despreocupació de Pujades pels afers econòmics, i a com confiaria la gestió patrimonial a les seves dues esposes –sobretot consta en relació amb la segona. També està molt arrelada la idea que el pagament de drets econòmics als abundants descendents –per exemple els dots a les filles– seria una causa dels escassos béns acumulats pel jurista.¹¹
- c) Està igualment difosa la idea que Pujades viuria enfrontaments amb l'entorn i se sentiria objecte de desconsideracions –econòmiques i altres–, sobretot per part de les institucions –els municipis de Castelló d'Empúries i de Barcelona, sense anar massa lluny.¹² Hom es planteja si el cronista i dietarista és d'una integritat total, veu la realitat en extrems de blanc o negre i topa amb la rica gamma de grisos i transaccions del món forense coetani. O si bé, alternativament o cumulativa, Pujades ofereix als seus contemporanis un producte molt valuós, però no pas d'utilitat immediata en el context de marcat pragmatisme on pul·lulen la majoria d'operadors jurídics i clients.

TRACES DE LA PRAXI JURÍDICA DE JERONI PUJADES

Procedim a exposar les traces localitzades de la praxi consultiva, forense i jurisdiccional del protagonista d'aquest volum. El trinomi no és gratuït perquè al llarg dels seus quaranta-cinc anys de professió, Pujades exerceix –sovint de forma contemporània– funcions d'orientació i consultoria, forenses –de patrocini o conducció de clients en plets– i jurisdiccionals –d'assessorament en la substanciació de casos. Hem estat temptats d'estructurar les pàgines que segueixen atenent a unes o altres funcions, tractant-les

10. M. PUJOL, «Aportació a la biografia...», p. 154.

11. *Ibidem*, p. 161-163.

12. *Ibidem*, p. 158, per exemple.

separadament, però ho hem desestimat en creure que el criteri cronològic resultaria més clar i útil.

I. Primeres activitats forenses i jurisdiccionals, a Barcelona

La incorporació de Jeroni Pujades al món professional té lloc, com és freqüent a l'època, passats els vint-i-dos anys, a principi de la dècada de 1590. És lícit sospitar que hagi pogut tenir alguna intervenció, per bé que molt anecdòtica, en la darreríssima fase d'un plet davant la Reial Audiència de Catalunya relatiu a familiars directes seus: a mitjan gener de 1592 son oncle, el notari figuerenc Joan Pujades i Vilar, és absolt de restituir a uns cosins germans seus –Antoni, Francesc i Rafela March i Vilar– els béns que havien estat de l'avi matern comú, Miquel Vilar.¹³ Més enllà d'aquesta hipòtesi, les certes de primers dossiers que ens consten portats pel jove jurista es duen davant la cúria del veguer de Barcelona –la justícia ordinària a la ciutat i la seva circumscripció–, en assumptes de jurisdicció voluntària –de moment no podem pronunciar-nos en l'àmbit de la contenciosa–¹⁴ com aquests:

- a) La tramitació d'una petició perquè s'adjudiquin els béns relictos de Jaume Managuerra entre els seus quatre fills a parts iguals, com correspon a una herència intestada.¹⁵
- b) La gestió d'un afer poc diàfan, on Pujades demana i aconsegueix la ratificació, per evitar impugnacions futures, de tres resolucions adoptades prèviament per la mateixa cúria vicarial en les quals hi podria haver hagut prevaricació; el jutge setmaner Pau Masnovell hauria dictat tals resolucions i hauria autoritzat, per exemple, que es vengués una casa al valuós carrer Ample de Barcelona, tot i estar destinada i/o vinculada a una noieta sota curatela; després hauria resultat que el tal jutge era creditor

13. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Reial Audiència (RA), Conclusiones civils, vol. 95-1º (1592), fol. 5v-7v (15.I.1592). El fet de conèixer únicament la conclusió i no pas el procés del cas impedeix valorar-hi l'eventual participació del nostre protagonista.

14. Han estat gairebé estèrils els resultats de cates fetes a les seccions XXXVI i XXXVII –XXXVII-1, 2, 21, 47, 51 o 109, entre d'altres.

15. AHCB, Arxiu del veguer, XXXIII-7, el 15.II.1592 s'insta el procés amb una suplicació de Jeroni Pujades; el setmaner Antoni Carmona el resol el mateix dia.

en l'herència d'un parent o protector d'aquesta noia, el difunt cavaller barceloní Fernando de Rocacrespa.¹⁶

- c) La consecució que s'adjudiquin de ple dret els béns paterns i materns al jove d'ascendència nobiliària Joan de Villalba, puix amb la mort de la seva germana Marianna s'han extingit el fideïcomís i els altres gravàmens que els haurien pogut afectar –Pujades recorda així la regla a Joan Mitjavila, assessor aquella setmana del regent la vegueria barcelonina: «In viam juris quando substitutus premoritur instituto hereditas ad libitum remanet penes ipsum institutum.»¹⁷

La seva creixent familiaritat amb el dret privat permet al nostre protagonista assumir amb garanties la defensa de l'oncle ja mencionat, Joan Pujades i Vilar, en una causa de pes que l'enfronta amb Antoni Ros, un pagès acomodat de Sant Jordi Desvalls.¹⁸ El plet es condueix davant la Reial Audiència, si bé la documentació que ens n'ha pervingut –encara que voluminosa, molt parcial– són bàsicament els plecs de declaracions testificals preses a la batllia reial empordanesa de Ciurana a mitjan 1595 a instàncies dels Pujades. Uns Pujades que persegueixen, com s'infereix d'un articulat de setanta-quatre punts elaborat per Jeroni el maig del dit any,¹⁹ demostrar el dret més poderós i preferent de Joan sobre el gruix del patrimoni encara indivís que havia estat de Miquel Aimeric, pagès i hostaler de Colomers († 1564 c.) i dels seus fills, que el dit Ros ha acabat rebent com a hereu substitut. Visiblement Joan ha operat durablement com a factòtum dels Aimeric, negligents en la gestió productiva i patrimonial dels seus dominis antany notables, i vol ser el primer de la llista de creditors a rescabalar-se.

Ens allunyem de la Reial Audiència i retornem a la cúria vicarial de Barcelona perquè, des de l'hivern de 1595, Jeroni Pujades canvia significativament de rol:²⁰ com és preceptiu,²¹ assumeix, durant almenys tres breus

16. *Ibidem*, XXXIII-6, suplicació pujadiana de 23.VII.1593, resolta en vint-i-quatre hores.

17. *Ibidem*, suplicació de 4.VIII.1593 proveïda el 13.VIII.

18. ACA, RA, Plets civils, n. 15316.

19. N'hi ha dues còpies al mateix plec, als fol. [7]v-24v i als fol. 155v-171v.

20. La informació que s'exposa ara es fonamenta en documents d'AHCB, Arxiu del veguer, XXXIII-9.

21. V. FERRO, *El Dret Públic Català...*, p. 125: «El prior [...] cada dilluns [...] elegia dos juristes veterans i dos de nous com a setmaners per a la cort del veguer i dos per a la cort del batlle. [...] Tots els juristes havien de passar per l'ofici de setmaner.»

períodes, la posició de *hebdomadari* o jutge setmaner –assessor jurisdiccional del regent la vegueria–; formalment, és l'expert jurídic que garanteix la propietat i l'adequació a dret de les resolucions del titular de la potestat judicial ordinària²² al districte regi barceloní; materialment, és l'autor indiscutible de tals resolucions. Els dos primers casos que coneixem a Pujades se li plantegen el 23 i el 25 de febrer i els resol el 2 de març i el 20 d'abril respectivament:

- a) En la primera sentència s'hi reflecteix la inseguretat del novell, hi apareixen més cancel·lacions i afegitons del que és habitual en ell. Pujades hi resol l'adjudicació de dues terceres parts dels béns de Caterina, tercera esposa –i primera vídua– del paraire barceloní Joan Estela, que ha mort intestada i sense descendents. Una neboda i un renebot –filla i nét respectivament de Magdalena, la germana de la difunta– en seran els beneficiaris a proporcions iguals, com escau. Sobre la tercera part restant dels drets jacents de Caterina no es determina res per falta d'acció en nom d'una altra reneboda.
- b) La sentència del 20 d'abril versa sobre un cas similar, on el difunt intestat és el sastre barceloní Joan Dolç. Aquí, però, el fill Jeroni Dolç demana que li siguin adjudicats tots els béns paterns i no només la meitat, atès que la seva germana ja hauria rebut la seva part d'herència en forma de dot quan s'hauria casat amb el ferrer també barceloní Antoni Lleonart. Jeroni Pujades, a la llum de l'apoca del dot esmentat, hi accedeix.
- c) Una tercera sentència pujadiana en l'àmbit de la jurisdicció voluntària vicarial és del 21 de juny del mateix 1595. La data de la resolució, dictada dos dies després de la incoació del cas, no és atzarosa. Han passat més de deu mesos des que testà i morí el donzell de la vegueria de Cervera Francesc Claret i d'Oluja. L'hereu universal que instituï –un fill pòstum que la seva dona podia portar a l'úter– no ha arribat mai. Així, escau que el substitueixi la mare del causant, Elisabet Joanna d'Oluja, atès que «in viam juris post decem menses amplius non sit expectandum, cum ad amplius tempus conceptionis non extendatur».

22. Sobre el que significa ser assessor en l'exercici d'una jurisdicció a la Catalunya moderna, vegeu l'exemple comparat –salvant distàncies– que hem sintetitzat a J. CAPDEFERRO, «Una aproximació a l'activitat dels assessors ordinaris de la Diputació del General de Catalunya al segle XVII», dins J. SERRANO (ed.), *El territori i les seves institucions històriques*, Barcelona, Fundació Noguera, 1999, vol. II, p. 687-702.

Aquesta clàusula ens porta a remarcar la forma particularment proactiva i il·lustrativa com Pujades acostuma a motivar les seves resolucions o sentències, amb frases que vénen a explicitar, sintetitzar o recordar els factors que inclinen la balança de la justícia. En certa manera, el nostre assessor projecta sobre els litigants, a vegades prou modestos, unes màximes pedagògiques del dret que els regeix. Un altre tret a destacar és la intensa devoció que detectem al jurista. La inferim, d'una banda, de les prolíxes invocacions divines i sagrades que presideixen les seves sentències «Jesuchristi et eius matris necnon sancti patris Hieronymi nominibus invocatis» –a vegades amb un 'humiliter' davant de 'invocatis'–; de l'altra banda, d'una clàusula molt menys comuna després dels «visos» processals inicials: «Visis denique videndis et attentis attendendis totoque processu legitime inspecto sacrosanctis Dei Evangelijis coram positis illis que reverenter inspectis ut de cultu Dei rectum procedat iudicium» –a continuació tindrem l'esperat «[assidens] pronunciat, sententiat et declarat in modum sequentem...». Tal locució, retòrica només en aparença, denota no sols la fe ans també el desfici de Pujades per complir sense màcules de consciència amb les obligacions que li han estat assignades. El pragmatisme inherent a la rutina, tanmateix, el va arraconant: la locució en qüestió no apareix més que en un parell de la desena de resolucions de jurisdicció voluntària preparades per Pujades en funcions de setmaner durant l'any 1596.²³ Realitza tals funcions, com a mínim, una setmana de gener,²⁴ una de març –moguda, amb quatre casos–,²⁵ una de maig –amb dues causes–,²⁶ una de juliol²⁷ i una de desembre –amb

23. D'ara endavant treballem a partir de documents d'AHCB, Arxiu del veguer, XXXIII-10 –alternativament, Arxiu del veguer, I-69, fol. 87r i s.

24. Cas entre 10.I.1596 i 15.I.1596 en relació amb els drets de Mateu Molner sobre unes cases al carrer de Sant Pere més baix de Barcelona.

25. Per exemple, el 8.III.1596 Pujades concedeix al donzell Lluís de Masdovelles el suplement d'edat per gestionar-se els propis afers sense esperar a l'edat de vint-i-cinc anys, o el 13.III.1596 aconsella al regent de la vegueria que doni llicència perquè els tutors i curadors dels fills menors de l'antic magistrat del Reial Consell i regent de la Tresoreria Francesc Puig puguin establir a tercers tres cases en mal estat situades a Sant Boi de Llobregat.

26. Per exemple, el 29.VII.1596, amb retard, excusa d'una tutela dos pagesos de Sant Martí d'Arenys, Bernat Sala *sr*: i *jr*, l'un per tenir nou fills, l'altre per ser menor d'edat i estar subjecte a potestat paterna.

27. El 24.I.1603, sis anys i mig després que s'incoï la causa, Pujades assigna una capsa «saltem nuncupative legatam» a Lluís de Masdovelles. Isabel Soler, després de testar, havia recordat les moltes

dos casos—²⁸ de l'any esmentat. Entre la desena de provisions suara referides, la que avui en dia pot tenir més interès per a la historiografia és una que toca de ple els interessos patrimonials del futur diputat eclesiàstic de la Diputació del General Pau Claris. Pujades, com a assessor, resol amb una celeritat relativa —el cas es planteja el 10 de desembre del 1596 i es tanca deu dies més tard— l'adjudicació a benefici d'inventari de l'herència del doctor en drets barceloní Joan Claris, mort intestat, entre els seus tres fills legítims, Francisco, Mateu i Pau, a parts iguals. La vídua, Peronella, com a tutora i curadora dels nois, és qui insta tal adjudicació i li fa d'advocat Cristòfol Fumàs i Desplà.

Pensant en qui admira Jeroni Pujades des de disciplines no jurídiques, en llegir resolucions del personatge hi busquem traces d'un lèxic particularment culte o sostingut, propi d'un jove literat amb inquietuds epigràfiques i històriques. De moment no les identifiquem. Entre d'altres coses, perquè els dossiers que ell substancia queden molt cenyits per les suplicacions presentades i les actuacions practicades a instàncies dels advocats. I, cal dir-ho, perquè estem en un nivell judicial senzillot, de jurisdicció ordinària i voluntària, on l'absència de confrontació comporta poques complicacions. Termes que atreuen la nostra atenció poden ser algun 'laciús', recurrentment emprat per Pujades a l'hora de referir els motius de la sentència —*i. e.* com més àmpliament es veu...—, algun 'liquido' amb sentit també adverbial de 'clarament' —«Attento quod ex dicta informacione liquido constat...»— o, en el cas Soler *pro* Masdovelles, un simpàtic «quandam pyxidem sive capsam» que esdevé encara més castís amb la declinació successiva de l'acusatiu «capsam». L'ús d'«elogium» per no repetir la paraula molt més comuna 'testament' el detectem quan Pujades sentència, i també quan incoa un cas.²⁹

obligacions que tenia envers el jove i l'afecte que li prodigava «per haver-se-lo criat»; en no trobar el notari per esmenar el testament, havia dit a testimonis que deixava a Masdovelles «tot lo que tenia dins de una capsam que tenia dins una caxa que havia encomanada per custòdia a t. Pontarrona y en sa casa».

28. a) En un cas incoat el 12.XII.1596 i resolt el 14.VIII.1598 —a diferència dels previs i el proper, dins d'AHCB, Arxiu del veguer, XXXIII-11—, Pujades substancia l'adjudicació d'una herència a un jove originari d'Artés que ha vist morir son avi —testador—, son oncle i son pare. b) El resumim al text.

29. Com a assessor jurisdiccional, vegeu el reiterat cas Soler *pro* Masdovelles; com a advocat, vegeu AHCB, Arxiu del veguer, XXXIII-23, suplicació pujadiana de 16.X.1612 demanant l'adjudicació dels béns del notari difunt Joan Granell als pubills Negre i Granell.

Des de l'any 1597 en endavant no tenim constància que Jeroni Pujades torni a fer d'assessor a la cúria vicarial barcelonina —exceptuant les dues sentències que enllesteix de manera manifestament retardada, per raons circumstancials que no vénen al cas: el lector n'haurà detectat una de 1598 i una de 1603. Així, ens escau revisitar-lo fent d'advocat. Heus aquí un afer molt il·lustratiu del contrast entre les seves dues vides paral·leles i complementàries, una professional més prosaica i l'altra de literat i cronista, on de ben segur troba major satisfacció: a mitjan tardor de 1597 el nostre home surt en defensa d'un pagès, Salvador Ubac, a qui el batlle de Cerdanyola ha embargat una pila de fems a instàncies d'un moliner de panys de llana de Ripollet; Pujades demana que la jurisdicció del veguer s'empari de l'assumpte en tant que Ubac és parcer en una casa del barceloní Joan Joaquim Despuig.³⁰ Un dossier similar però una mica més digne el presenta el negociant de Barcelona Rafel Vinyes, a qui homes i instàncies jurisdiccionals de Vic no han respectat els privilegis fiscals derivats del seu domicili i també li han embargat béns —aquí es persegueix igualment la inhibició de la jurisdicció forana en benefici de la vicarial barcelonina.³¹

De l'àmbit de contencions entre cúries ordinàries saltem cap a la Reial Audiència de Catalunya i ens interessem per un litigi on el jurista que ens ocupa és advocat i part. Esclata després de la mort de Joana Miquela Pla, vídua del mercader barceloní Bartomeu Moner, àvia materna de Jeroni Pujades. Precisament és en una casa de Pujades, al carrer dels Banys Vells de Barcelona, que el 2 de gener de 1599 s'obre el testament de la finada, estès dos anys enrere.³² El conflicte es planteja quan el mercader Gabriel Compte, oncle polític de Jeroni —vidu de la seva tia Magdalena—, pretén que el seu fill Joan Miquel Compte, hereu universal substitut de la causant, rebi no sols béns de la pròpia àvia sinó també de l'avi, que el 1578 havia facultat la seva esposa per distribuir la seva herència entre les tres filles comunes.³³ Jeroni Pujades —versemblantment com a advocat de sa mare Elisabet i certament en defensa del seu propi interès— aconsegueix

30. AHCB, Arxiu del veguer, V-24, fol. [72bis] i 73, suplicació pujadiana lliurada el 8.XI.1597.

31. *Ibidem*, fol. [421bis] i 422, suplicació pujadiana lliurada el 1.XII.1599. Un altre cas anàleg, menys rellevant, el trobem *ibidem*, fol. [136bis] i 137, suplicació pujadiana lliurada el 7.VIII.1598.

32. AHPB 520/73, fol. 144r-147r (3.II.1597).

33. AHPB, 383/60, fol. 171r-172r, testament de 18.III.1578 obert el 26 del mateix mes i any.

que l'alt tribunal català desestimí la pretensió de l'oncle i del cosí atenent la premoriència de la tia Magdalena –i també d'una altra tia, Marianna. Es conclou que l'herència de l'avi Bartomeu Moner ha de passar íntegrament a Elisabet Moner, de Pujades, puix el mercader ja tenia néts en vida, si els hagués volgut facultar per entrar al repartiment ho hauria estipulat expressament. Els Pujades –mare i fill; no diem fills perquè Miquel mor enmig del litigi–, tanmateix, veuen frustrades algunes pretensions sobre drets propis de Joana Miquela Pla, de Moner, en virtut d'una donació que aquesta havia fet quatre setmanes abans de morir a son nét Joan Miquel Compte –visiblement el preferit de l'àvia.³⁴ Sembla que Jeroni s'ha de conformar –o ni tan sols això?³⁵– amb una finca urbana de poca entitat a la plaça Nova de Barcelona i amb unes possessions a Santa Coloma de Farners.³⁶

Parlar de la mort de Miquel Pujades ens retorna a la jurisdicció vicarial voluntària i a un altre dossier de Jeroni i la seva família: Jeroni, com a substitut fideïcomissari de l'herència de son pare, demana el maig de 1600 que se li reconeguin els drets que pertocaven a son germà Miquel, que ha mort mesos abans, sobre una quarta part de cinquanta lliures recentment dipositades a la taula de Barcelona.³⁷ L'interessant del cas és que Jeroni inicialment redacta la suplicació en primera persona del singular –per creure's l'únic amb dret sobre les dotze lliures i mitja en joc? o pensant que per a sa mare es farà una suplicació a part?– i, acte seguit, retoca el text cap a la primera persona del plural –són ben vistoses les cancel·lacions i superposicions–, tot contemplant el dret matern en la mateixa pretensió –com que Miquelot ha mort intestat, ella, com a ascendent immediata, també té drets a esgrimir.

34. Aquesta crònica litigiosa i familiar deriva d'ACA, RA, Conclusions civils, vol. 106-2, fol. 172r-174v (31.VIII.1601).

35. Formulem la hipòtesi arran del testament de 3.II.1597 suara esmentat. Malauradament no ens ha pervingut la donació d'ample abast que Joana Miquela Pla, de Moner, hauria fet el 5.XII.1598 al nen Compte a la notaria barcelonina de Pau Castellar. Segons J. M. CASAS (ed.), *Dietari...*, A 64, hauria pogut revocar, almenys parcialment, el llegat fet l'any abans a favor del nostre protagonista.

36. En connexió amb l'arrelament dels Moner a l'actual capital de la Selva, *ibidem*, B 134 i s.

37. AHCB, Arxiu del veguer, XXXIII-14; s'incoa el 15.V.1600 i es resol el 24 del mateix mes i any. S'hi copien fragments del testament patern, que, en canvi, no hem sabut trobar a la cota on molts el situen –Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB), 411/73.

II. *Primer salt vital a Castelló d'Empúries: la cúria comtal i els seus desencisos*

A primers d'octubre de 1604, Jeroni Pujades és nomenat assessor ordinari i comissari general del comtat d'Empúries, càrrecs dels quals presta jurament el 2 de novembre a Castelló d'Empúries;³⁸ el nostre home agafa el lloc del jurista empordanès Francesc Mitjavila i Franquesa, cosí seu,³⁹ cridat a Barcelona per fer carrera en l'aparell regi, concretament al Reial Consell i Audiència de Catalunya –aquest sí que té bons padrins.⁴⁰

Exercir com a assessor ordinari del comtat comporta un ampli ventall de funcions tant consultives com jurisdiccionals al costat del governador general, càrrec politicogovernatiu que representa els comtes al més alt nivell dins dels confins del districte senyorial. El càrrec de comissari se sol fer recaure en la mateixa persona que el d'assessor ordinari i comporta poders per substituir el governador mentre sigui absent del comtat.⁴¹ En l'àmbit jurisdiccional, el tàndem governador-assessor ordinari constitueix regularment una segona instància per sobre dels binomis batlle-veguer ordinari o veguer-jutge ordinari.

A l'hora de veure-ho amb casos pràctics d'arxiu, se'ns desplega una àmplia i variada tipologia de situacions on sobretot trobem apel·lacions respecte a sentències de corts inferiors i també recursos –reposicions, per bé que a l'època també s'anomenin apel·lacions– respecte a resolucions del mateix assessor ordinari. A tall d'exemple:

38. M. PUJOL, «Aportació a la biografia...», p. 157.

39. J. M. CASAS (ed.), *Dietari...*, A 258.

40. J. L. PALOS, *Els juristes i la defensa de les Constitucions: Joan Pere Fontanella (1575-1649)*, Vic, Eumo ed., 1997, p. 190 i 192, fixa l'accés de Mitjavila al Reial Consell i Audiència de Catalunya l'any 1604. P. MOLAS, *Catalunya i la casa d'Àustria*, Barcelona, Curial, 1996, p. 110, refereix el seu examen com a magistrat el 3.I.1605. Per al context familiar i la clientela reialista d'aquest Mitjavila, és ineludible J. M. TORRAS RIBÉ, *Poders i relacions clientelars a la Catalunya dels Àustria*, Vic, Eumo, 1998.

41. Arxiu de l'Abadia de Montserrat (AAM), ms. 625, fol. 42[A]v, glossa pujadiana al capítol 5è de les mateixes ordinacions: «Adverte tamen quod accessor ordinario solet expediri privilegium sui officij accessoris et ad partem aliud privilegium commissarij generalis quo utitur absente dicto gubernatore». Nota: Amb la [A] indiquem referir-nos a la foliació més antiga del document –*Repertori de manuscrits catalans (1474-1620)*, vol. 4, Barcelona, IEC, 2008, p. 207-209.

- a) Localitzem un pagès de Vilacolum, Francesc Salvador, que pugna per neutralitzar un procés executiu derivat d'una causa davant la Reial Audiència que visiblement ha perdut; primerament presenta excepcions –en va– davant Jeroni Jovany, el jutge ordinari de Castelló i el comtat d'Empúries, després –novament sense èxit– davant Jeroni Pujades.⁴²
- b) Pere Puyol, pagès de les Costes –dins la parròquia de Peralada–, també presenta una requesta i, si escau, apel·lació a Jeroni Pujades. Actua com a administrador de la causa pia de donzelles a casar instituïda pel mercader difunt de Castelló Joan Simon, tot reclamant l'executorietat immediata de les lletres de fadiga d'una altra cort –la de Pau– contra Bartomeu Batlle o els seus hereus, per un deute derivat de pensions impagades d'un censal. Puyol protesta que Pujades obstaculitzi la venda d'uns béns mobles ja inventariats per sufragar tal deute. El nostre home li respon que les resolucions de la cúria de Pau han estat impugnades pels contraris sense rèplica o oposició per part de Puyol.⁴³
- c) No té pas més èxit Jaume Calbís, doctor en ambdós drets de la mateixa vila de Castelló, que recorre en tercera instància una sentència de Jeroni Pujades en contra seu i a favor de Joan Francesc Mallol, de Sant Quirze de Colera, «com sia donada y promulgada ab motius alienos de dret comú y dels mèrits tant del primatiu procés com del procés de la segona instància y per altres causes y rahons»⁴⁴ –notem la percepció de l'actor, ajustada a dret, del *ius commune* com a subsidiari, que a Catalunya només s'aplicaria en defecte de drets propis.

D'aquest primer període a Castelló, n'és ben conegut el tram final. Des que, el 13 d'agost del 1608, mor la duquessa de Cardona i comtessa d'Empúries, Jeroni Pujades entra en un semestre de trànsit. Deixa de ser assessor del comtat i, força setmanes més tard, accedeix a contracor al càrrec d'advocat fiscal del mateix districte.⁴⁵ Aviat, a mitjan gener de 1609, abandona aquesta tasca. Respecte als motius, és meridiana la versió de Pujades: «La mala correspondència que [el governador Lluís de Gualbes] tenia als meus

42. AHG, Fons notariais, Ca. 1150, actes entre 16.X.1605 i 9.XI.1605.

43. *Ibidem*, 14.VII.1606.

44. *Ibidem*, 23.II.1607.

45. J. M. CASAS (ed.), *Dietari...*, B 140v; M. PUJOL, «Aportació a la biografia...», p. 158.

serveis presents y passats».⁴⁶ Tal falta d'entesa explica la dilatada i problemàtica fiscalització de què el jurista és objecte pel que fa als seus gairebé quatre anys com a assessor ordinari i comissari general al comtat emporità. Francesc de Boix, el jurista que assumirà els seus càrrecs a continuació, serà molt conflictiu –tindrem ocasió d'explicar amb detall tot això aviat. En conseqüència, no és estrany que el nostre home es converteixi aviat en una figura enyorada a Castelló.⁴⁷

III. *Segona etapa a Barcelona: serveis a la monarquia poc correspostos*

En aquest apartat, tributaris com som de les limitacions enunciades als inicis de la nostra relació, podem oferir quatre ventalls d'informacions parcialment connexes: sobre una visita del municipi barceloní, nous casos davant la jurisdicció vicarial, l'assessorament de la Batllia General de Catalunya i la candidatura no reeixida a advocat de pobres del Reial Consell i Audiència. Els completem amb una coda que ens retorna al cap i casal.

En primer lloc, ens consta indirectament que Jeroni Pujades és extret a sort de la bossa de jutges de taula i actua, a principi de l'any 1612, com a assessor de la visita dels consellers i oficials barcelonins de l'exercici polític de 1611.⁴⁸ Malauradament hi ha llacunes en la secció de processos de visites municipals de Ca l'Ardiaca; malgrat que hem identificat la forma de resoldre'n algunes,⁴⁹ no hem tingut sort amb l'any 1612.⁵⁰ La pèrdua d'aquesta documentació és de lamentar puix a la Catalunya moderna els processos fiscalitzadors podien posar els juristes que hi intervenien en posicions molt

46. J. M. CASAS (ed.), *Dietari...*, B 151.

47. M. PUJOL, «Aportació a la biografia...», p. 159.

48. Un dels documents que ens n'informen de retruc és AHCB, Consell de Cent, XVII-12 –visita de 1622 sobre l'exercici polític de 1621–, querella sobre gramalles de dol per la mort de Felip II (III de Castella), on s'acaren dues llistes de despeses –una de 1612 i una de 1621.

49. Algunes llacunes de la secció XVII (visites) de la sèrie Consell de Cent es poden reblir a través de documents de la secció XX (processos) de la sèrie factícia Consellers –per exemple, a AHCB, Consellers, XX-53 (processos de 1611) hi ha el procés de la visita feta l'any 1611 sobre l'exercici polític municipal de 1610, o a XX-62 hi ha el procés de la visita feta l'any 1621 sobre l'exercici de 1620.

50. Seguint la pista indicada en la nota precedent, hem buscat sense èxit a AHCB, Consellers, XX-53 (processos de 1611), XX-54 (també de 1611), XX-55 (processos de 1612) i XX-56 (també de 1612 i s.). Roman l'esperança de XX-29 (processos de 1600-1625), de present fora de consulta.

incòmodes;⁵¹ hauria estat desitjable veure què succeïa amb Pujades, dos anys i mig després de tornar al cap i casal: Es posaria antics dirigents i oficials i part de les oligarquies locals en contra?

Segonament, al nostre personatge podem acreditar-li poquíssims dossiers nous davant la cort del veguer de Barcelona –seguim prioritàriament atents a la jurisdicció voluntària. Són escassos però denoten que Jeroni Pujades té una clientela relativament acomodada. Dos exemples: el nostre home tramita que el ciutadà honrat de Barcelona Onofre Boixadors sigui excusat d'una marmessoria per raó d'edat avançada; o gestiona l'adjudicació d'herència del notari regí de Barcelona Joan Granell –n'hem parlat.⁵²

Tenim informacions més rellevants en un tercer àmbit, el de Jeroni Pujades ostentant una valuosa plaça –tot i que en règim interí– com a assessor de la Batllia General de Catalunya. N'hi sol haver dos i, des de finals del segle XVI, han vist potenciades la seva dignitat i les seves facultats en un marc de rearmament del fisc regí al Principat.⁵³ Pujades és proveït en l'ofici, al costat de Lluís Besturs, després de la mort de Miquel Llanvenera i amb motiu de l'impediment de Francesc Roig –germà de la primera esposa de Pujades, Elisabet († 28.X.1606).⁵⁴ Ens consta que el nostre home hi accedeix entre gener de 1613 –si no és desembre de 1612⁵⁵– i desembre de 1614. Durant aquests dos anys, les seves funcions són àmplies i variades. En presentem algunes a tall indicatiu:

a) Conèixer de plets on el fisc regí és part o hi ha drets vinculats al patrimoni reial que són objecte de litigi; l'assessor se n'ocupa des de la instrucció fins a la resolució –o proposta de resolució, que assumirà el batlle general,

51. J. CAPDEFERRO, *Ciència i experiència...*, p. 223.

52. AHCB, Arxiu del veguer, XXXIII-23, suplicacions de Pujades de 26.VI.1612 i 16.X.1612 respectivament.

53. El sol fet que des del 1588 se'ls exigeixi dedicació exclusiva indica el rol preeminent que se'ls reserva en tal rearmament: B. HERNÁNDEZ, *Fiscalismo y finanzas en la Cataluña moderna: la fiscalidad catalana en época de Felipe II*, Barcelona, TEHI, 2003, p. 26.

54. ACA, Reial Patrimoni, Batllia General (BG), vol. 993, és un bon mitjà per a una primera identificació a l'engròs dels períodes d'exercici d'aquests assessors. Sobre la promoció de Francesc Roig al Reial Consell de Catalunya a mitjan 1614 i la seva expulsió a principi de la dècada de 1620, J. L. PALOS, *Els juristes i la defensa de les Constitucions...*, p. 108-109, 190 i 194-195. Sobre la defunció d'Elisabet Roig, de Pujades, J. M. CASAS (ed.), *Dietari...*, B 39.

55. Ens ho fa pensar una carta compulsòria –que mana fer un trasllat compulsat d'un instrument autèntic– signada per Pujades el 5.XII.1612: ACA, RP, BG, vol. 898, fol. 77.

el comte d'Erill, d'Orcau i d'Anglesola,⁵⁶ substituït episòdicament per Guerau de Guardiola, en el temps que ens ocupa—; són transcendents les declaracions del nostre home en matèria de quints, que desestimen sistemàticament els arguments esgrimits per municipis catalans per no haver de mostrar llurs comptes o/ni haver de pagar al fisc reial una cinquena part dels ingressos percebuts de l'acció tributària local o de la gestió de diferents serveis; topen amb la tenacitat pujadiana poblacions com Riudoms, Sant Feliu de Guíxols, Vilafranca del Penedès, la Sénia, Alforja, Martorell, Cassà de la Selva, Cervera, Tona, Granollers, Vilanova de Cubelles, l'Hospitalet i la lleidatana Rosselló.⁵⁷

- b) En connexió amb l'àmbit funcional precedent, diligenciar despatxos i cartes amb contingut jurisdiccional, per exemple citacions, executòries, lletres de *nihil innovando* —per evitar que cap jurisdicció rival faci noves actuacions en un dossier—, de sobreseïment, compulsòries, etc.
- c) Aconsellar i verificar jurídicament la propietat d'algunes crides de la institució, sobretot les de béns vacants —es fan ressò de l'existència de béns extraviats o privats de titular que, en cas de no ser reclamats per ningú, s'incorporaran al patrimoni regi.
- d) Avalar la correcció material d'ordres i instruccions dictades per la Batllia General.
- e) Molt excepcionalment, intervenir en la concessió de llicències.
- f) Participar en accions de capbreuació, d'identificació minuciosa de drets i rendes vinculats més directament o més remotament al patrimoni del rei a Catalunya i susceptibles d'aportar ingressos a les seves arques.

Del plec de tasques vistes fins aquí —avui dia les qualificariem com a judicials, administratives, d'assessorament jurídic i de recerca i anàlisi— dediquem una mirada detinguda a la f), cabdal. Les accions capbreuadores requereixen una hàbil compenetració de persones i d'esforços a molts nivells —des de l'anàlisi jurídica (jurista) fins a la comprovació material (porters i executors), passant per la producció documental (notaris i escriptors). Jeroni Pujades té l'ocasió de comprovar-ho l'any 1614 com a cap d'un equip de cinc persones de la seva elecció. El batlle general comissiona el nostre assessor

56. P. MOLAS, *L'alta noblesa catalana a l'Edat Moderna*, Vic, Eumo ed., 2004, p. 93.

57. ACA, RP, Mestre Racional (MR), vol. 771, fol. 4r-23v, resolucions entre 22.II.1613 i 8.VII.1614.

per fer dues expedicions a la vila, terme i parròquies de Terrassa que tan bé coneix⁵⁸ a fi d'inquirir i aixecar acta de drets tocants al rei que fa temps que no es perceben o estan en vies de ser usurpats.⁵⁹ La primera ronda de visites de Pujades i el seu equip té lloc al pic de l'estiu i dura vint-i-dos dies; la segona dura setanta-tres dies durant la tardor, a partir del 6 d'octubre. A fe que el nostre home pot xalar amb la missió, puix està cridada a començar amb una recerca exhaustiva als protocols notariais de l'àrea terrassenca i, acte seguit, comporta «moltes diligències en anar ab persones expertes per lo territori sobredit, mirant las afrontacions antigues dels aious per trobar los que vuy són possessors e senyors útils de aquells». És legítim creure que Pujades aprofita les visites i la companyia dels experts per recollir dades útils a la seva apassionant vida paral·lela de dietarista i cronista. Quan torna a Barcelona, lliura els comptes hològrafs de les seves estades, que li són aprovats, i percep les quantitats de les quals ha certificat romandre creditor.

Les gires de capbreu a Terrassa i comarca –més tard vindran Granollers i altres llocs del Vallès, Vic, Camprodon i Olot (1616), Cervera, Ça real, Vilafranca i Igualada (1617-1618) o Torroella de Montgrí (1618)–,⁶⁰ aparentment exitoses, en comptes de donar lloc a una consolidació de Pujades en la xarxa de poder de la monarquia li'n reporten una exclusió, un arraconament. El motiu? Interessos clientelars.⁶¹ Els registres documentals reflecteixen que els membres de la parentela de l'influent regent del Consell Suprem de la Corona d'Aragó Jeroni Fontanet van ocupar les places clau d'assessorament de la Batllia General; així, des del 1615 hi trobem son gendre

58. M. PUJOL, «Aportació a la biografia...», p. 154 i 161, recorda que Jeroni Pujades posseïa el mas Cellent a Terrassa i s'hi desplaçava ocasionalment.

59. ACA, RP, BG, vol. 946, fol. 178r-179v (instruccions a Pujades del comte d'Erill, aconsellar per Lluís Besturs, 18.VII.1614) i fol. 188v-189v (segones instruccions, anàlogues, de 3.X.1614); ACA, RP, BG, vol. 1012, fol. 61r-62v (20.IX.1614) i fol. 66 (dia incert de gener de 1615).

60. E. MIRALLES, *La 'Corónica Universal del principado de Cataluña' de Jeroni Pujades a l'Acadèmia de Barcelona (1700-1832)*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 2003, p. 97.

61. Aquests interessos no poden quedar al marge de la hipòtesi de vincular un fracàs en la carrera funcional reial a la Catalunya de primers del segle XVII amb una trajectòria prèvia al servei de barons –J. L. PALOS, *Els juristes i la defensa de les Constitucions...*, p. 31: «Decididament, per a la immensa majoria [dels juristes], els tribunals nobiliaris s'estaven convertint en una via morta per la qual no valia la pena de fer trànsit».

Pau Guiamet⁶² i successivament –en alternança amb Guiamet i també amb Besturs– Jeroni Fontanet i Tamboni.⁶³

Tal exclusió no es veu compensada, l'estiu del 1616, amb l'ofici d'advocat de pobres de la Reial Audiència que Pujades pretén,⁶⁴ que son pare ja havia ostentat i que ha quedat vacant per la defunció de Narcís Garbí l'any 1615.⁶⁵ Com a mèrits, el nostre jurista –no ens ha pervingut el seu escrit sinó el resum que en fa el duc d'Albuquerque, virrei de Catalunya– esgrimeix més de vint anys d'exercici de l'advocacia, els serveis de son pare a la monarquia –com a advocat de pobres i com a assessor de la Batllia General, càrrec que ocupava en morir– i la seva pròpia interinitat que acabem de relatar durant un parell d'anys també com a assessor de la Batllia General, en la qual –li ha arribat l'hora de lluir-ho– ha defensat els drets de la monarquia sobre els controvertits quints dels municipis catalans. La pretensió pujadiana és rebutjada per Felip II (III de Castella), després d'una consulta del Consell Suprem de la Corona d'Aragó que l'ha situat com a tercer d'una terna –menystenint cinc candidats més, cal dir-ho–, tot qualificant-lo fredament de «advocado antiguo de buena opinión». Ha estat una mica més generós –només una mica– el virrei, al principi de la tramitació, en resumir la trajectòria del nostre home amb aquesta frase: «Ha más de veinte años que advoga con particular aprobación.» Un *parti pris* a favor de Miquel Francesc d'Olzina, interí en el càrrec que es busca cobrir, pot haver motivat aquesta manca d'entusiasme envers el nostre protagonista.

Un darrer apunt relacionat amb la segona i darrera etapa vital barcelonina de Jeroni Pujades ens condueix a interrogar-nos sobre el seu 'cèlebre'⁶⁶

62. ACA, RP, BG, vol. 993, per exemple amb dates com 26.VIII.1615 i 31.X.1615. Després d'un període d'absència, reapareix amb força en el quadrienni 1619-1622.

63. *Ibidem*, a partir de 22.VIII.1618 i fins a 1621 com a mínim, de manera prou estable. A J. CAPDEFERRO, *Joan Pere Fontanella (1575-1649), un advocat de luxe per a la ciutat de Girona. Plets i negociacions jurídico-polítiques d'un municipi català a l'alta edat moderna*, tesi de doctorat (UPF), <<http://hdl.handle.net/10803/7324>> <2010>, p. 549 i s., retratem la clientela i alhora parentela dels Fontanet.

64. ACA, Consell d'Aragó, lligall 270, document 97, consulta tramitada el 10.VII.1616 i resolta pel rei a El Escorial el 8.VIII.1616.

65. A. ESPINO, «Las bibliotecas de los juristas catalanes en la primera mitad del siglo XVII. El caso de don Narcís Garbí», *AHDE*, LXXIII, 2003, p. 545-574.

66. Almenys Pujades no perd ocasió de mencionar-lo, J. M. CASAS (ed.), *Dietari...*, C 20, 21, 61 i 103.

memorial de 1621 postulant l'assistència dels consellers barcelonins i els diputats de la Generalitat a la debatuda segona presa de possessió del duc d'Alcalá com a virrei de Catalunya.⁶⁷ Reflecteix un vincle estret i durable amb el govern de la seva pàtria natal o de la província? No pas. Pujades escriu les pàgines a iniciativa pròpia, tret prou eloqüent. No hem trobat traces seves com a assessor municipal –ni esporàdic ni menys encara regular– en la substanciació de plets d'àmbit local durant tota la dècada de 1610 i principi de la de 1620.⁶⁸ I, si la Diputació l'ha convocat puntalment entre els advocats 'aplicats' per consolidar l'opinió del seu equip jurídic ordinari,⁶⁹ és com a localitzador i garbellador de precedents.

IV. Segona etapa a Castelló d'Empúries: dispersió definitiva d'energies

Són diversos els àmbits sobre els quals aportem força documentació d'arxiu poc explotada⁷⁰ respecte als catorze darrers anys de vida de Jeroni Pujades. Comencem retratant-lo com a assessor de la jurisdicció militar del rei a la zona d'Empúries, també el veiem com a advocat davant tribunals, cúries i jutges variats i, finalment, com a advocat i com a assessor de la cort de la Inquisició amb seu a Castelló. Un quart àmbit mereix un tracte especial perquè no és ben bé inèdit i s'eleva respecte el terreny de la praxi: és el del Pujades col·lector i glossador de documentació jurídica. Ens aboca a un darrer espai, d'oficial del comtat emporità –en una mena de retorn als orígens.

67. J. PUJADES, *Discurso sobre la justa asistencia de los conselleres de la fidelíssima ciudad de Barcelona y síndicos de la Generalidad de Cataluna al juramento prestado a los quinze de abril de este año 1621 por el excelentísimo señor don Fernando Affán de Ribera y Henríquez [...] como lugarteniente y capitán general...*, Barcelona, Jeroni Margarit, 1621. Biblioteca de Catalunya [BC], Fullets Bonsoms 6111. Vegeu-ne l'estructura a J. M. CASAS (ed.), *Dietari...*, C 20-21.

68. Pujades no participa en la substanciació de processos municipals entre XX-53 (1611) i XX-63 (1620-22) de la sèrie Consellers de l'AHCB.

69. J. M. CASAS (ed.), *Dietari...*, C 18.

70. Res del que expliquem en aquest apartat eclipsarà algunes imatges sobre justícia baronial penal –presumptes delinqüents penjats i executats a Castelló i als voltants amb participació, assistència o coneixement de Pujades– recollides dels Dietaris per N. SALES, *Els segles de la decadència...*, p. 166-167.

Per resseguir l'etapa de Pujades 'premiat'⁷¹ com a assessor ordinari del tribunal de la capitania general de la vila de Roses i del partit de l'Empordà ens servim fonamentalment de dos copiadors d'actes jurisdiccionals i processals, un del fons notarial de Castelló i l'altre del de Roses.⁷² És interessant destacar que en el darrer d'aquests s'hi conserven paperots solts i notes menudes que permeten reconstruir la coordinació de treball entre Pujades —que dóna instruccions—, un fedatari i/o amanuense —que les posa en deguda forma— i, novament, Pujades —que signa els documents resultants. Tal seqüència només és factible, és superflu dir-ho, en tràmits repetitius i poc estimulants. Feta aquesta observació, anotem que els documents pujadians més corrents en el present àmbit són manaments per inhibir altres tribunals o jutges al·legant que persones sobre les quals voldrien conèixer estan sota jurisdicció militar.

D'altres força abundants que Pujades produeix són comprovacions o acreditacions de pagaments i deutes que alguns soldats tindrien pendents i ordres que s'executin, si escau amb decrets d'embargament. Enmig de tots aquests, alguns —escassos— processos judicials els reus dels quals estan sota jurisdicció militar. Per exemple, l'any 1623 Pujades condueix una audiència verbal i condemna un traginer de Vilabertran a pagar dues lliures que encara deu a un home de Camprodon; l'any següent reconeix la legitimitat de la mitja dotzena de lliures que Joan Baptista Montagut, de Vilanova de la Muga, reclama al pagès i convilatà Joan Veray per una pollineta, les despeses per una estima d'uns mongets, els adobs d'una semal i un jou. La signatura deforme de Pujades en un d'aquests «judicis ràpids» —el cas de 1627 de Joan Pujol, estipendiari de la fortalesa de Roses, i de son fill— ens permet imaginar-lo molt desmillorat de salut, decrepit.⁷³ I costa atribuir-ho només a les seves recurrents morenes. Quan aquestes resolucions jurisdiccionals donen peu a recursos, és l'oficial, el mateix Pujades, qui en coneix, altrament s'eleva al tribunal de Capitania General

71. J. M. CASAS (ed.), *Dietari...*, C 61.

72. AHG, Fons notarians, Ca 1227 i Ro 52.

73. Les dates de compareixences o provisions d'aquests quatre processos d'AHG, Fons notarians, Ca 1227, són 7.VI.1623 (s. fol.), 25.IX.1624 (s. fol.) i 20.XII.1627 (fol. [136]v).

de Catalunya.⁷⁴ És sabut que el fill de Jeroni, Bernat Pujades i Roig,⁷⁵ se subroga en el lloc patern d'assessor en fur militar com a mínim entre el 20 d'agost i el 10 de novembre de 1630.⁷⁶ Tal substitució té per objecte permetre al pare desplaçar-se a Barcelona i assistir i testificar al procés de canonització de sant Oleguer.⁷⁷

Un segon ventall d'activitats pujadianes a destacar d'aquesta nova etapa vital emporitana és com a advocat, en simples requeriments d'àmbit local entre privats⁷⁸ o en causes davant jurisdiccions diverses com la Reial Audiència⁷⁹ –molt ocasionalment–, el jutge emfiteuticari de Castelló⁸⁰ o l'audiència comtal de Castelló. En aquest darrer àmbit, pensem en plets d'una transcendència i complexitat per regla general molt limitades. Heus-ne aquí un exemple: Pujades defensa el pagès d'Ordis Jeroni Martorell, que acusa Salvi Serra de no haver-li donat tretze quarteres i mitja barcelonines de blat –o el seu valor– ni sis quarteres de civada –o son valor–, equivalents a més de trenta lliures. Es tracta d'un plet relativament substancios que es desenvolupa durant la tardor de 1622 i representa revisar els comptes del sembrar de 1621 i la consegüent collita. Serra hauria aconseguit una peça de terra per conrear i, en no poder-la sembrar, hauria pactat amb Martorell: «jo hi poso la terra, tu les llavors, i sembrem a miges». Martorell hauria donat a Serra les llavors sense obtenir res a canvi, visiblement.⁸¹

Ens queden per explicar tasques de Pujades com a advocat davant els comissaris del Sant Ofici de Castelló, Bartomeu Mateu i Raimon Renoau, ambdós preveres de la comunitat de Santa Maria de Castelló.⁸² De fet, resulta més destacable veure com els fa igualment d'assessor, tant a un com a

74. AHG, Fons notariais, Ca 1236, fol. 121r i s., suplicació lliurada el 5.IV.1629; *ibidem*, Ca 1246, suplicació lliurada pel procurador del mercader gironí Miquel Massana i Perandreu el 23.VIII.1632.

75. M. PUJOL, «Aportació a la biografia...», p. 153.

76. AHG, Fons notariais, Ro 52, fol. 85r-97v.

77. J. M. CASAS (ed.), *Dietari...*, D 308 i D 336, període barceloní entre 28.VIII i 1.XII.1630.

78. Arxiu Municipal de Castelló d'Empúries (AMCE), Fons municipal, Arxivador blanc «Judicial. Requestes i respostes».

79. AHG, Fons notariais, Ca 1236, fol. 34v-35v.

80. AMCE, Fons municipal, Arxivador «Documentació fragmentada i dispersa».

81. AHG, Fons notariais, Ca 2358, articular pujadià estructurat en deu punts de 24.X.1622.

82. AMCE, Fons municipal, Capsa blava «Documents solts i diversos/ taula de canvi/ s. XVII-XIX», p. ex.

l'altre; és a dir, el nostre home produeix documents i provisions jurisdiccional de la Inquisició emporitana.⁸³ Hem localitzat actuacions fragmentàries que deixen constància del tal assessorament entre els anys 1628 i 1634.⁸⁴

El quart àmbit apuntat està a cavall de la praxi i de quelcom molt més durable –si bé no gosem qualificar-ho de teoria ni de doctrina–: l'empenta de Jeroni Pujades a una col·lecció de documents jurídics directament vinculats amb la diòcesi de Girona i el comtat d'Empúries. Tals documents versemblantment porten dècades juxtaposant-se i glossant-se –el lector advertirà que no diem compilant-se ni comentant-se– i són una versió dels Costums de la diòcesi i un recull d'ordinacions i bans comtals d'entre 1514 i 1630; amb el temps s'hi annexaran unes breus reglamentació i observances de la cúria eclesiàstica de Girona i un repertori jurídic –preferim el terme al de diccionari.

Un primer impulsor de l'aplec documental hauria estat Miquel Domènech, jurista casat amb la tia de Pujades;⁸⁵ un altre hauria estat Pere Pau Perpinyà, a qui sabem actuant la dècada de 1600 com a jutge emfiteuticari de Castelló d'Empúries i com a assessor ordinari de la col·lecta del General amb seu a la mateixa vila.⁸⁶ Pujades hauria pogut intervenir en els textos acte seguit, a partir de 1622,⁸⁷ i és presumible –per raons d'edat i de contingut dels annexos– que rere seu vingués Pau Escura (1589-1642).⁸⁸

Pel que fa als Costums de Girona, dels quatre intervinents que hi consten identificats, cal dir que Domènech és el que hi deixa major empremta i Pujades el que menys –i, si es permet, la més prescindible. Pel que fa a les ordinacions comtals de 1523 i 1553 –les posteriors pràcticament no tenen aparat crític–, la contribució de Pujades s'eleva força, tot just darrere de Perpinyà. Fent balanç, què aporta el nostre home al conjunt? Ho resumim

83. L'activitat professional que narrem a continuació està en un pla diferent del mencionat en l'apartat introductori 'Inquisició' de J. M. CASAS (ed.), *Dietari...*, vol. I, p. 50-53.

84. Combinant AHG, Fons notariais, Ca. 1246, 13.II.1634, i AMCE, Fons municipal, Capsa blava *cit.*, suplicacions proveïdes el 3.XI.1628 i el 11.VII.1633.

85. Pujades qualifica Domènech de «mariti amitae meae», AAM, ms. 625, fol. 6[A]r, cap. únic de la rúbrica 5.

86. AHG, Fons notariais, diversos instruments de Ca 1150.

87. Presumim la data que en les seves glosses cita el vol. II del *De pactis nuptialibus* de Joan Pere Fontanella –J. CAPDEFERRO, *Ciència i experiència...*, p. 132.

88. J. CAPDEFERRO, *Joan Pere Fontanella (1575-1649)...*, p. 576-581.

servint-nos de categories que s'entremesclen i poden acumular-se: 1) Cotejar versions de manuscrits, comunicar paraules mancants o mal enteses; 2) Remissions internes –dins de cada peça de la col·lecció i entre elles, es respira una vocació de donar una unitat d'acte al conjunt documental–; 3) Addicions bibliogràfiques, d'obres que sovint –per raons d'edició i/o de notorietat– haurien estat conegudes tant per Domènec com per Perpinyà; 4) Comentaris relatius a jurisprudència o a estils i pràctiques de la cúria d'Empúries, alguns d'ells marcadament autobiogràfics, d'altres merament descriptius; 5) Aclariments terminològics i digressions sobre els sentits originari i evolucionat de certes paraules; 6) Incursions i precisions històriques o de contextualització.

En relació amb l'apartat 4) és oportú afegir que Pujades sembla haver estat confegint de pròpia mà un aplec de resolucions adoptades per la cúria de Castelló d'Empúries⁸⁹ –visiblement va més enllà dels llibres de conclusions previstos a les pròpies ordinacions comtals–; deu incorporar-hi afers i judicis que ell ha conegut de prop; el fet que hi vagi remetent el lector convida a pensar en un ús eminentment pràctic de tot un *corpus* de material que el jurista va teixint perquè els seus successors –son fill Bernat el primer– coneguin el dret de la terra. Pel que fa a l'apartat 6), les glosses de Pujades on millor reconeixem el tarannà del nostre home són la que s'interroga sobre la potestat d'un duc i/o un comte com el de Cardona i d'Empúries de daurar el seu títol amb una legitimitat divina –mitjançant la clàusula «per la gràcia de Déu»–, o la que repassa la biografia de qui ostenta el senyoriu a mitjan segle XVI.⁹⁰

La tasca com a glossador o continuador de la col·lecció documental que hem referit pot respondre a una inquietud privada del nostre jurista. En canvi, ha de respondre a un mandat oficial del comte d'Empúries la feina d'elaborar un capmàs que compregui totes les jurisdiccions de la baronia i permeti identificar quins senyors inferiors en tenen rebuda –i poden estar-ne usurpant– alguna porció.⁹¹ El mandat o encàrrec, de fet, és tan oficial

89. AAM, ms. 625, fol. 5[A]v, glossa al cap. 1 de la rúbrica 3, i fol. 32[A]r, glossa al cap. únic de la rúbrica 61.

90. *Ibidem*, fol. 41[A]r, glossa a la intitulació de qui dicta les ordinacions de 23.III.1523, i glossa a la identificació de qui dicta les ordinacions de 28.VII.1553.

91. AMCE, Fons baronial, doc. 8425.

que figura al segon capítol de les ordinacions comtals de 26 de febrer de 1630.⁹² Jeroni Pujades no pot negar-se a assumir-lo, com a ministre del duc i comte –també virrei de Catalunya des de la tardor del mateix 1630–,⁹³ i com a apassionat per quelcom tan basat en concessions històriques com els títols jurisdiccionals. El que Pujades podria haver refusat, en tot cas, és la traducció al castellà de topònims com Ojo estrecho o Vírgines!

PUJADES COM A PIONER DE LA HISTÒRIA DEL DRET CATALÀ?

Fins al moment present, tot rastrejant fons d'arxiu poc freqüentats, hem trobat petges de Jeroni Pujades com a advocat i/o com a assessor en diverses instàncies jurisdiccionals vinculades als àmbits baronial, municipal, inquisitorial i reial –en aquest darrer té l'infortuni de participar d'una clientela en regressió. Els dossiers i les tasques que li hem vist menar per regla general són poc transcendents. Fins i tot les missions de major entitat –com la d'assessor ordinari i comissari del comtat d'Empúries entre 1604 i 1608 o la d'assessor interí de la Batllia General de Catalunya el bienni 1613-1614– porten incorporada una forta càrrega de rutina, de gestions de tràmit i substancials d'escassa complexitat i menor quantia. Aquesta grisor professional en un futur pot acolorir-se amb tons pastel quan s'intensifiquin les nostres recerques i/o s'ampliïn a altres horitzons incerts. Mentrestant, l'assumim i la projectem sobre àmbits com el de l'economia domèstica pujadiana: ens ajuda a entendre que el nostre home, malgrat els seus orígens acomodats i patrimoni/s heretat/s, visqués amb mitjans relativament precaris, més afeblits –si escau– per les creixents quantitats a pagar als nombrosos fills a fi que poguessin emprendre dignament vides autònomes.

Quan Pujades s'embarca en singladures de major envergadura i interès, sembla fer-ho arran dels seus dots com a historiador i expert en precedents més que de la seva reputació com a jurista. Ho fan pensar el capbreu de drets reials del districte de Terrassa, el memorial amb què la primavera del 1621 busca impulsar els dignataris de Barcelona i de Catalunya a acceptar un jurament virregnal o el capmàs de jurisdiccions del comte d'Empúries.

92. AAM, ms. 625.

93. J. H. ELLIOTT, *la revolta catalana (1598-1640)*, Barcelona, Ed. Vicens-Vives, 1966, p. 255.

I també ho indiquen les glosses amb què dona continuïtat, a títol privat o semipúblic, a una col·lecció de normativa que regeix la diòcesi de Girona i el districte emporità.

Tot plegat ens condueix a reconèixer una imatge del Pujades jurista eclipsada per la del Pujades cronista i literat –li podem oferir com a solució de compromís una etiqueta d'historiador del dret.⁹⁴ Hem madurat la percepció que, per al nostre home, l'àmbit del dret és un reducte estrictament professional on guanyar-se les garrofes –quatre garrofes, si ens atenim a alguns dels plets que porta en l'àmbit rural empordanès. Jeroni Pujades patrocina clients o assessora institucions i cúries per tirar endavant el nucli familiar. En arribar el vespre, plega els «bàrtuls» –mai millor dit– i s'immergeix en la seva «segona vida» –de fet, per a ell és la «primera»–: obre cartes d'Alexandre de Cartellà i d'altres corresponsals,⁹⁵ troba el sentit a inscripcions epigràfiques, refà arbres genealògics i episodis històrics, etc. Allò més «jurídic» que li podem atribuir, al cap i a la fi, és un tarannà camaleònic en funció dels interessos de qui el contracta.

94. En termes de M. PUJOL, «Aportació a la biografia...», p. 155, direm que en Jeroni Pujades degué prevaldre el vessant com a «historiador-arxiu» per sobre dels d'«advocat» i «jurista».

95. E. MIRALLES, *Sobre Jeroni Pujades*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2010, p. 95-112.